

Nyoth 6: Akony mïth

E ic riel apei ba nyin tiit në miëthku të le yen yaan loï rot baai wälë Təŋ anïnic, ku kën ala ic lëët në biäkke tēknoloji ku e ic riel apei.

Athör nyoth kën ala ic dhöl lëu miëthku rëër yonlain kë ke tit röt aye, ku yïin në pial.

Ban lëk keek ku dæet ke puöth

Aye mïth wïc bï ke ya lëk lon le yen kəc kək nhïar kek ku aalëu bïk kek tiit. Aa lëu bïk kuony dït wïc ku bï ke tiit ku bïk njic lon ka pïir akölda apath tən kek. Muök de kä yeke loï akölköl ëke thöŋ të yen rot lëu, ku göölë ke piny në piath, kəc tiët nyïin abë kony.

Ye mïth mat aguier tiët path ic

Ye mïth kor ku mïth nuën mat aguier tiët ic (ku ala ic aguier (eSafety). Cəl aayekä njic təcït tən ruön ken, ku lëk kek ye wët njö cï lëu bï kek wël ye ke njic rom kek kəc kək yonlain köu wälë rëëc nyooth të rëër raan thïn. Apath ku bï mïth kor ku mïth nuën aawïc bïk rëër ke dai wëëth köu(yonlain), ku alëu bï ya dhël awën cïn kë yök ke thïn wala kəc kək.

Apath ba kek ya dæet puöth bïk la tuen ke jam kamken – kek yïn, kek raan kəc wëët puöth wälë mähken yekä gam. Apath bïk tēktēk ku kāk yekä yök gup rom – alëu bïk kek kony bïk ciët kä kï koon.

Riëu lööŋ piny bïk anïndu/paandu tiit

Anïndu/paandu alëu bïk luui kedhie bïk njic aarëër yonlain. Jök ku ba jam kek miëthku alon lööŋ lëu bākke buoth iic ku bï raan ëbën tiit.

Loï lööŋ tən mïth kor. Tən mïth nuën ku kəc cï dït, cəl kek aabëi lööŋken nhial ke pëc. Apath bïk röt mat tiët bï kek yï tiit wedhie. Kën alëu bï kek kony bïk kë jöör kek ya duut nom.

Lööŋ ye wek röt tiit paandiit/anïnduic aa lëu bïk iic la:

- **Duk të rëër yïn thïn gät ayer yonlain wälë** rom kek raan dët. Kën ala ic yöön ciën yïn thïn, ruup, bëi abun, yöön ye kəc ke dier thïn, yöön ye wek la yoc thïn kek pamähku wälë anïn ca nem.
- **Duk thurat gät ayer** yonlain yemën thiin.
- **Duk të cï la thïn gat ayer** thocol midiya ic wälë duk loï tən raan dët.
- **Duk raan manydu thok mat** gäät yonlain yet të bï kəŋ piath.
- **Duk kën të rëër yïn nyooth njany** kuat wëëth köu. Thiök kāk piny rëër yïn thïn nyuot wëëthku iic ëbën yet të bï kəŋ piath. Kën abï nyooth lon adë ka thurat acïn të cï gam keye të rëër yïn thïn nyuoth, ku wëëthkun lui (ku të rëër yïn thïn) aaci lëu bï kek lac yöp bï ke yök. Ku kën aye yïn aci lëu ba lac riänj në riänriänj në kam thiin kor. Lëk miëthku lon ye yen muyəm ku bïk rëër të path të cïn ic riöc.

- Apath **ba rot njiëc** kenë app apath ku käk ye miëthku luöi ku të bī kek rëër thīn ke cīn riööc. Tīn wëëtta (thoŋ Dīnliith) alonj käk riänj ku app kök esafety.gov.au/esafety-information/games-apps-and-social-networking.
- **Caath të ye koc röt tiet thīn** thocol midiya akaonku iic ku e kek lac caath, të cī software rot ben cök.
- Kuen **Nyoth 3**. Ku käk cī kek göt **eSafety** esafety.gov.au/women/take-control/esafety-planning/esafety-checklist kek mīth ku mīth cī njuën ku ba njic lon wëëth ku yööñ ye kek luui thīn aaci kek luöi apath.

Tëcīt të yīn piny thīn tēn yīn, miëthku aa lëu bik kuony wic tēn yīn:

- **Dic apath** lon ka të cī raan läät thīn alëu bī të ye raan rëër waric. Cīmēn, raan cī lat alëu bī miëthku wic bik mäath thocol midiya ic. Na ce rot lëu ba jai këne, ka yīn ku miëthk aa dhil akaon yam njany ku bāk këye raan tīn dhuök nyin piny.
- Ku bīk **njic yen wëët/thōn** cī lëu ba kek cī ye rōm kek raan yī läät, wälë kek koc njic raan kēn; cīmēn, ba të rëër yīn thīn cī rōm, dhaman ye yīn la ayeer ku raan jam kek yīn. Mīth ku mīth cī njuën aalëu bik kuony wic tēn yīn të bī kek kit thiëc ya dhuök nhīim thīn, të cī raan yī lat kek täñ.
- **Diëc jam apath** kek koc kök. Kēn alëu bī ic nanj app awēn cäk gam bī wek aa jam, ku yīn adhīl nīmīra koc töu app kēn ic njic. Adhīl miëthku njic të lëu bī kek app kēn thiaan thīn, të le yen të bī raan yī lat thiääk kek wēnh ye luöi.
- **Lui wēnh loi thok** baai ku pan akeu nhom. Cök alon cī wēnh tök ya kë theer, ka miëthku aalëu bik nīmīraken töu wēnh ye koc jam baai ic.

Mīth kor ku mīth njuën, aa lëu bīk löönj të ye thocol midiya luöi cī thekic. Aaci lëu bīk detic ye wëët njö ye kek pēën bīk wëëth cī lac luöi, agut käk awēn ye luöi kam thiin kor, käk awēn ye dhiel wic, wälë kēn rään yök të cī yen kë ce kēn lëu bī gät ayer yonlain. Athēm dīttet abī rëër dīët yī loi kēden yekä wic ku muk nhom, të buoth löönj cök ke yen bī koc col acin gup riööc.

Ku naa wic manhdu bī jam kek raandä alonj këye yök ye guöp

Ka panaubun ye col kindergarten, pre-unit, të ye mīth kor muk thīn wälë panabun abī kuony dët gam manhdu. Ku naa ye yök ke path të e yīn, col aanjic kã lon manhdu ananj dier ku awic muök apath ku dët kääñ iic.

Ku naa ye manhdu:

- Panabun, TAFE wälë jaama – ka yīn alëu ba kuony yök tēn koc ke piööc. Ku naa ye yök ke path ba këne looi, ka yī jam kek bēny nyin tīit manhdu, raan koc jääm puöth wälë raan käk mīth abuun muk nhīim. Bëëi abuun aala raan koc jääm puöth wälë, raan koc kuen nhīim ku bī manhdu kony.
- Tēn manh la run kã 8 le ruön 25 – ka yī col nīmīra yennë **kuony mīth** jäämic thīn te le yīn kidshelpline.com.au or 1800 55 1800. Kek aa rëër ajotwël köu thää-24 akal tök, nīin ka 7 wudhbuöic, ku aa lëu bīk jam kek manhdu yonlain. Thiëc kuony awërë yic de wël wälë koc thok waaric të wic yīn keek.
- Tēn manh la ruön 12 le ruön 25 – **eHeadspace** e kuony gam alonj jiem puöu të riēnythii la ruön 12 le ruön 25 ku jöl a aninken yiic. Col 1800 650 890 wälë jam ke ke mēn thä 9:00 nhīäkdur arielic le thä 1.00 dārweric (AEST), nīin kã dhorou wudhbuöic të le yīn headspace.org.au/eheadspace.

Wël ye yök çonlain alonj pial guöp kóc ke dhiëth.

Të wïc yïn yen ba wël juëc ñic alonj mïth ku təcit të lëu bï kek luui çonlain ke cïn riöc, ka yï dhel athör kóc ke dhiëth wat nhïim alonj pial guöp çonlain e thuondu alonj wëpthait eSafety esafety.gov.au/about-the-office/resource-centre/brochure-parents-guide-to-online-safety. Anan athör juëc lëu bïk yï kony (thonj Dïñlïth) keke ye käk kóc ke dhiëth alonj esafety.gov.au/iparent